

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü

Kültür, toplumların uzun süreli ortak yaşamından doğan maddi ve manevi değerlerinin birikimi ve insanlar arası ilişkilerin bütünüdür. Kültürel gelişme ise, bu birikimlerin sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile aktarılması demektir. Dolayısıyla, milletlerin kültürel mirasını oluşturan yayınların gelecek nesillere ulaştırılması, tarih boyunca her dönemde üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Bunun için devletler basılan eser ve resimleri derleyip, muhafaza ederek düzenli bir şekilde sonraki nesillere aktarmanın yollarını aramışlardır.

Derleme, bir milletin kültürel varlığını meydana getiren yayınlarının, toplumun bilgi ve faydasına sunulması, saklanması, tasnif edilerek gelecek kuşaklara ulaştırmak üzere belli bir miktarının kanunla devletin görevlendirdiği birime verilmesidir. Avrupa ve diğer gelişmiş ülkelerde derleme faaliyetlerinin başlangıcı XVI. yüzyıla kadar uzandığı bazı kaynaklarda ifade edilmesine rağmen, ülkemizde XIX. yüzyılın ortalarında gündem olmaya başlamıştır.

Ülkelerin kültürel yaşamı için son derece önemli olan derleme çalışmasına ülkemizde 1850'lerden itibaren başlanmış, ancak bu çalışmaların yetersiz olduğu Türkiye Cumhuriyeti döneminde 1925'lerde bazı aydınlar tarafından dillendirilmeye başlanmıştı. 1926 yılında Hars Müdürü olan Dr. Hamit Zübeyr Koşay'ın bir Derleme Tasarısı hazırladığı bilinmektedir. 1931-1933 yılları arasında ise Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti Bibliyografya adlı bir bülten hazırlamıştır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Bibliyografya Servisi de 1928-1933 yıllarını kapsayan bir Türkiye Bibliyografyası hazırlayıp 1933 yılında bastırmıştır.

İstanbul Beyazıt Genel Kütüphanesi Müdürü Muzaffer Gökman'ın Derleme Müdürlüğü'nün kurucusu ve ilk müdürü olan Selim Nüzhet Gerçek'ten (Atatürk ile arasında yaşadığı hatırayı) naklettiği hatıra Atatürk'ün derleme konusuna verdiği önemi ve derleme müdürlüğünün kurulması için ilk emri verdiğini göstermektedir. Bu hatıra:

“Çankaya'da memleket davalarının ele alındığı bir toplantıda Atatürk'e Kolağası bulunduğu sırada 1325 (1909) tarihinde Selanik'te bir kalem tecrübesi olarak yazıp, şahsen bastırılmış olduğu Cumalı Ordugâhi adlı kitabı zarif bir cilt içinde takdim ediliyor. Atatürk ziyadesiyle mütehassis (duygulanıyor) oluyor. Büyük işleri arasında belki de bu kitabın neşrini bile unutmuştu. Etrafındakilerle konuşmayı kesiyor. Kitabın müellifi (yazarı) değilmiş gibi küçük risaleyi okumaya başlıyor. Şimdi o, en az çeyrek asır gerilere gitmiştir. Okumasını bitirince o devre ait hatıralarını anlatıyor. Mevzu kitap ve kütüphaneciliğe geçiyor. Yanında bulunanlardan yeni neşriyatın takip edilip edilemediğini ve bunların tam olarak kütüphanelerimizde bulunup bulunmadığını öğrenmek istiyor. Tabii, buna verilen cevap tatmin edici olmuyor. Yabancı memleketlerde bu hususta neler yapıldığını soruyor. Kendisine Fransız dilindeki (depot legal) denilen devlet nüshasından bahsediliyor. Muhtelif memleketlerde yayınları basan matbaacılardan kanunî olarak 15-20 nüshaya kadar kitap alınmakta olduğu izah ediliyor. Bunun üzerine Atatürk böyle bir kanunun acilen ülkemizde de çıkarılmasını emrediyor.”

Gazi *Mustafa Kemal Atatürk*'ün emri ile ülkemizin kültürel varlığı ile bilgi birikimini oluşturan fikir ve sanat eserlerinin yurtiçi veya -ikili ya da çok taraflı anlaşmalar uyarınca- yurt dışında yayımlanmış nüshalarının, etkin, sağlıklı ve eksiksiz bir biçimde toplanması, tasnif edilmesi, düzenli bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması, elverişli ortamlarda korunması, toplumun bilgi ve yararına sunulması için 02.07.1934 tarihinde 2527 Sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu çıkarılmıştır.

Bu kanunla Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesine bağlı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü kurulmuştur.

Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte Milli Talim ve Terbiye Dairesi tarafından İlbyaylıklara (Valilik) derleme faaliyetlerinin nasıl yapılacağı ile ilgili usul ve esasları içeren genelgeler gönderilmiştir. 16.07.1934 tarihinde ise Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Talimatname çıkarılarak ilgili makamlara tebliğ edilmiştir.

Bu müdürlük 10.06.1935 tarih ve 2773 sayılı Kanununun 4. maddesi e fıkrası ile Kültür Bakanlığı Yayın Direktörlüğü'ne bağlanmıştır. Yine bir ara Maarif Vekâleti Yayım Müdürlüğüne bağlanmıştır.

24.06.1953 tarihinde Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürü olan M. Türker Acaroğlu, "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuzun ve Milli Bibliyografyamızın Islahı Meseleleri" adıyla Milli Kütüphanede verdiği konferansta derlemenin usul, esas ve derlenen eser miktarlarından bahsettiği gibi, müdürlüğün bağlı olduğu üst makamlar ile ilgili eleştiriler de getirmiştir. şöyle ki: "Türkiye'de Basma Yazı ve Resimleri Derleme işleri bir umum müdürlük (Başbakanlık Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü) ile üç bakanlığa (Adalet, Dhiliye ve Maarif) bağlıdır. Maarif Vekletindeki ana kısmı da iki müdürlüğe (Yayım Müdürlüğü ve Milli Kütüphane Müdürlüğü) bağlıdır." şeklinde ifade ederek teşkilat yapısı ve çalışma sistemi ile ilgili olumsuzlukları zikredip, kanun ve alt mevzuatın yeniden değerlendirilerek uluslararası standartlar seviyesinde yeni bir mevzuat oluşturulmasını önermiştir.

21.09.1981 tarihinde Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği ıkarılarak Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı bir birim haline getirilmiştir. 13.07.1990 tarihinde Kültür Müdürlüklerinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve alışma Esasları Hakkında Yönetmelik ile İstanbul İl Kültür Müdürlüğüne bağlanmıştır.

2012 yılına kadar 1934 yılında çıkarılan kanuna göre yürürlüğe konulan talimatname, genelge ve yönetmelikler ile muhtelif bakanlık ve dairelere bağlı olarak faaliyet gösteren Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü 2012 yılında güncellenerek oğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu adıyla yürürlüğe konan kanun ve bu yeni kanuna göre çıkarılan ve aynı adı taşıyan yönetmelik çerçevesinde hizmet vermeye devam etmektedir.

02.07.1934 tarihinde yürürlüğe giren 2527 Sayılı Kanun'a göre yurtiçi ve yurtdışında basılan eser ve resimler ile ilgili derleme usul şu şekilde uygulanmıştır.

Türkiye'de her türlü baskı usulleri ile basılıp, neşredilen basma yazı ve resimlerden beş nüsha derlenmiştir.

Eser ve resimleri basanların Müdürlüğe teslim etmek zorunda olduğu yazı ve resimler şunlardır: Gazeteler, ajans tebliğleri, mecmualar, kitaplar, risaleler, tahsil tezleri, hatıralar, atlaslar, tablolar, oyma baskılar (gravür), her çeşit resimler, sanat kıymetini haiz duvar ilanları, klavuzlar, planlar, krokiler, destan ve şarkı mecmuaları, musiki notaları, dans notaları ve tiyatro piyesleri, cemiyet ve şirketlerce neşredilen raporlar, her çeşit kataloglar, takvimler, yıllıklar, yıllalar ve muhtıralardır. Ayrıca Devlet Dairelerinin gizlilik koyduğu neşriyat haricinde resmi matbaalar ve resmi müesseseler tarafından basılan yazı ve resimler ile tahviller, ekler, pullar ve kıymetli kğıtlar da derlenmesi gereken neşriyattandır.

Yurt içinde basılan eser ve resimlerden derlenen nüshalardan bir nüsha Milli Kütüphaneye, bir nüsha Ankara Umumi Kütüphanesine, bir nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine, bir nüsha İstanbul Umumi Kütüphanesine, bir nüsha İzmir Umumi Kütüphanesine gönderilmiştir.

Türkiye dışında bastırılıp neşredilen yazı ve resimlerden ise altı nüsha Derleme Müdürlüğüne teslim edilirdi. Derlenen nüshalardan iki nüsha Milli Kütüphaneye, bir nüsha Ankara Umumi Kütüphanesine, bir nüsha Maarif Vekâleti Müzeler Dairesi Kütüphanesine, bir nüsha İstanbul Âsâr-ı Atika Müzeleri Kütüphanesine, bir nüsha Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Kütüphanesine teslim edilmiştir.

21.09.1981 tarih ve 17465 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği ile bu müdürlük Derleme Müdürlüğü olarak adlandırılıp, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'ne bağlanmış ve bünyesinde birkaç tane servis ihdas edilmiştir. Bu servisler: İstanbul İli Derleme Servisi, Anadolu ve Trakya İlleri Derleme Servisi, Katalog ve Tasnif Servisi, Büro Hizmetleri Servisi, Sevkiyat Servisidir. Müdürlük bünyesinde kurulan bu servisler ve bazı illerde açılan derleme büroları müdürlüğün faaliyetlerini hızlı ve etkin hale getirmiştir. Derleme işi İstanbul'da bizzat müdürlükçe, büro açılan illerde bu bürolarca yapılırken, büro açılmayan illerde de il halk kütüphanelerince yapılmıştır. Derlenen eser ve resimler Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğüne gönderilmiştir.

29.02.2012 tarihinde çıkarılan 6279 Sayılı Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu 02.07.1934 tarih ve 2527 Sayılı Derleme Kanununu yürürlükten kaldırmıştır. Bu kanunla Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü sadece Derleme Müdürlüğü şeklinde ifade edilmiş ve faaliyet alanı İstanbul İli ile sınırlandırılmıştır. Diğer illerde derleme görevi kurulan derleme birimlerine ve il halk kütüphanelerine verilmiştir.

6279 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra yurtiçi ve yurtdışında basılan eser ve resimlerden yapılan derleme şu şekildedir.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde basılan veya çoğaltılan, aşağıda belirtilen her türlü eser, bu Kanun kapsamında derlenmiştir. Bunlar:

Kitap, kabartma harfli kitap, kitapçık, ansiklopedi, albüm, atlas ve nota gibi tek başına ya da bir takımın veya bir dizinin parçası niteliğinde olan ayrı yayımlanmış eserler, gazete, dergi, yıllık, bülten, takvim gibi süreli yayınlar, afiş, kartpostal, gravür, reproduksiyon, basılı fotoğraf gibi grafik eserler, veri içeren her türlü slayt, şerit, film parçası, makara, kaset, kartuş, film ve mikroform gibi materyal, her türlü bilgisayar, müzik ve video cihazlarında kullanılmak üzere üretilmiş ses, görüntü ve veri içeren optik ve manyetik ortamlara kaydedilerek çoğaltılmış eserler, prospektüsleriyle birlikte blok veya tek olarak pul ve kâğıt paralar, coğrafik, jeolojik, topoğrafik ya da meteorolojik harita, plan ve krokiler, yurtdışında basılan veya çoğaltılan, yurt içinde satışı ve dağıtımı yapılan eserler, elektronik ortamda üretilerek kullanıma sunulmuş elektronik yayınlar.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında derlediği eserler:

Yürürlükteki kanunlar ile ikili ya da çok taraflı anlaşmalar uyarınca, yabancı uyruklu gerçek ya da tüzel kişilerin Türkiye'deki kütüphane, müze, arşiv ve belgeliklerden yararlanarak hazırlamış oldukları eserler ile ülkemizde yaptıkları arkeolojik kazı ya da araştırmaların yöntem ya da sonuçlarına ilişkin olarak yurt dışında yayımlamış veya çoğaltmış oldukları eserlerdir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde faaliyet gösteren derleme mükelleflerinin yurt dışında basımını ve çoğaltılmasını gerçekleştirdikleri eserler de derleme kapsamındadır.

Bu dönemde derlenen eser ve resimlerin gönderildiği derleme kütüphaneleri; Milli Kütüphane Başkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İzmir Milli Kütüphane Vakfı Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı ve Ankara Adnan

Ötüken İl Halk Kütüphanesidir.

Netice olarak Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü Atatürk'ün emri ile 1934 yılında kurulmuş, kuruluş kanunu, çıkarılan genelgeler, talimatnameler ve zaman içerisinde çıkarılan yönetmelikler ile faaliyetlerini sürdürmüştür. İlk kurulduğunda Türkiye'deki bütün basma yazı ve resimlerin derlemesinden sorumlu iken 1981 yılında çıkarılan yönetmelik ile teşkilat yapısı -ilave servisler ihdas edilerek- genişletilmiştir. 2012 yılından itibaren ise görev alanı daraltılarak sadece İstanbul'da neşredilen basma yazı ve resimlerin derlenmesinden sorumlu bir müdürlük haline getirilmiştir. Halen bu vazifesini sürdüren aktif bir müdürlüktür.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün kuruluşundan önce yurtiçi ve yurtdışındaki yayınların tam olarak takibini yapmak mümkün olamamıştır. Ancak günümüzde derleme çalışmaları sayesinde birçok kütüphanede yurtiçi ve yurtdışı yayınlar anlamında önemli miktarda bir potansiyel oluşmuştur. Bu durum Derleme Müdürlüğü'nün kurulması yönünde Atatürk'ün verdiği emrin yayın derleme konusunda ne kadar isabetli olduğunu göstermektedir.

İbrahim BAŞ

KAYNAKÇA

2527 Sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu, Resmî Gazete Tarih: 02.07.1934, Sayı: 2741.

2773 Sayılı Kültür Bakanlığı Merkez Örgütleri ve Ödevleri Hakkında 2287 Numaralı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Eklenmesine İlişkin Kanun, Kanun No: 2773, Kabul Tarihi: 10.06.1935.

5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Resmî Gazete Tarih: 13.12.1951, Sayı: 7981.

6279 Sayılı Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Kanunu, Resmî Gazete Tarih: 29.02.2012, Sayı: 28219.

ACAROĞLU, M. Türker, **Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuzun ve Milli Bibliyografyamızın Islahı Meseleleri**, (Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürü) 24.06.1953 tarihinde Millî Kütüphanede verilen bir konferans metni.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında İlbaylıklara Yazılan İlk Genelge, Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi, Tarih: 05.07.1934, Umumi No: 2660, Hususi No: 54.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında İlbaylıklara Yazılan Genelge, Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi, Tarih: 06.07.1934, Umumi No: 2699, Hususi No. 58.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında İlbaylıklara Yazılan Genelge, Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi, Umumi No: 4764, Hususi No. 80.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Talimatname, Maarif Vekâleti Milli Talim ve Terbiye Dairesi, Tebliğ Tarihi: 16.07.1934.

Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarih: 21.09.1981, Sayı: 17465.

Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Yönetmeliği, Resmî Gazete Tarih: 18.08.2012, Sayı: 28388.

GÖKMAN, Muzaffer, “Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk’e ait bir hâtıra”, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C I, S 2, Ankara 1952, s.111-114.

Kültür Müdürlüklerinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete Tarih: 13.07.1990, Sayı: 20573.

ÖZERDİM, Sami Nabi, “Yayınların Derlenmesi Sorunu”, **Türk Dili Dergisi**, C 36, S 310-315, Ankara 1977, s.554-557.

POLAT, Coşkun, **Başlangıcından Günümüze Ülkemizde Derleme Çalışmaları**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

19/08/2022 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/basma-yazi-ve-resimleri-derleme-mudurlugu/?pdf=3760> adresinden erişilmiştir